

Pavao Tekavčić

Zagreb

ONOMASTIČKI ELEMENTI U SUVREMENOJ ROVINJSKOJ KNJIŽEVNOSTI

UDK 801.54

Rad primljen za tisak 8. travnja 1988.

1 Ovaj je rad dio našega studija književnih tekstova na današnjem rovinjskom istroromanskom dijalektu, a nastavlja se i na naš prilog o vodnjanskim nadimcima (Tekavčić 1973–74). Ovdje ćemo se baviti antroponimima (nadimcima, vlastitim imenima i prezimenima) i toponimima, kao i onim onomastičkim elementima koji ne ulaze ni u jednu od tih kategorija, i to u rovinjskim tekstovima objavljenim u svescima III, VI, VII, X–XII i XIV–XVI antologije »*Istria Nobilissima*« (v. bibliografiju). Kako istražujemo prvenstveno pragmatičke, tekstovne i srodne funkcije onomastičkih elemenata, naš se korpus sastoji samo od prozних tekstova.

2 Najveći su suvremeni rovinjski pisci: Giusto Curto, najplodniji od njih, pjesnik, pisac kazališnih komada i crtica vrlo sočna i pučki obojena jezika s mnoštvom poslovice, uzrečica i aluzija na izvanjezične činjenice, zbog čega ga nije uvijek lako razumjeti; Giovanni i Antonio Pellizzer, autori kazališnih komada i crtica iz prošlosti (G. Pellizzer); Giovanni Santin, pisac samo jedne zbirke uspomena, crtica, kratkih novela itd. Svim je tim autorima zajednička težnja za evokacijom lokalnih uspomena, tradicija, događaja, običaja i likova, a prema tome i upotreba što prirodnijeg rovinjskog dijalekta, u čemu onomastički elementi imaju znatnu važnost. Zato se nadamo da će ovaj rad zanimati čitatelje našega časopisa.

3 Analiza onomastičkih elemenata u rovinjskoj književnosti iziskuje kratak pregled onih karakteristika rovinjskoga govora koje su važne za našu temu.

3.1. Najuočljivija je karakteristika rovinjskoga dijalekta sigurno silazna diftongacija latinskih fonema /ī, ū/ u /ey, ow/: FĪLA > fevla 'niz, red', DĪCO > deyo 'kažem' itd.; LŪNA > lowna 'mjesec', PŪLICE > powlizo 'buha'.¹ Ta je diftongacija u vezi s prijelazom kasnolatinskih (romanskih) fonema /e, o/ u /i, u/ (BĪBO > bivo, VIR(I)DE > virdo 'zelen', TĒLA > tila 'platno', STĒLLA > stila 'zvijezda'; GŪLA > gula 'grlo', BŪCCA > buka 'usta', SŌLA > sula 'sama', ŌRDINE > urdane 'red')² i

prvotno je ograničena na otvoreni slog; kasnije, uslijed težnje prema dijalektalnoj hiperkarakterizaciji, diftonzi se prenose i na one riječi koje nisu sadržavale latinske foneme /ī, ū/, pa tako nalazimo oblike kao *Deyo* 'Bog', *dowto* 'sav, čitav', gdje su diftonzi analogijski i sekundarni, jer se radi o adaptaciji venetskih oblika *Dio*, *duto*, a ne o refleksima latinskih *DĒUS*, *TŌTUS*. Dapače, diftonzi /ey, ow/ protežu se i na foneme /i, u/ </e, o/, koje smo upravo vidjeli, pa se nalaze primjeri kao *meis* 'mjesec', pravilno *mis* (<ME(N)SE), *fiour* 'cvijet', pravilno *fiur* (<FLORE) itd. Razumljivo je, dakle, da će i naši antroponimi i toponimi sadržavati diftonge /ey, ow/: *Angiuleina* (tal. *Angiolina*), *Paganeini* (nadimak), *Paloū* (<PALŪDE), toponim, *Neise*, rovinjska adaptacija imena *Niš* itd. Za uvođenje tih sekundarnih diftonga — ali i za nesigurnost i nedosljednost u grafiji (o čemu smo pisali u više navrata³) — ilustrativno je da se npr. hrv. prezime *Ribarić* u jednom te istom kratkom sastavu G. Pellizzera (u svesku XIV, str. 135–138) javlja najprije kao *Ribareich*, zatim kao *Rebareich*, napokon kao *Reibarich*.

3.2. Druga su glavna fonetska značajka rovinjskoga dijalekta uzlazni diftonzi /ye, wo/ prvotno od latinskih fonema /ě, ō/ (kasnolatinski /e, o/): u rovinjskom se govoru ti diftonzi čuvaju u zatvorenom slogu (*TĒRRA* > *t'era* 'zemlja', *FĒSTA* > *f'ysta* 'svečanost', *COLLU* > *kwolo* 'vrat', *FŌRTE* > *fworto* 'jak' itd.), dok u otvorenom slogu teže prema monoftongaciji u /i, u/ *DĒCEM* > *gize* 'deset', *LĒVAT* > *liva* 'diže'; *NŌVU* > *nuvo* 'nov', *RŌTA* > *ruda* 'kotač'). I oni se uslijed hiperkarakterizacije protežu kasnije na riječi u kojima nisu historijski opravdani, pa se tako nalaze npr. u imenu *Biepo* (ven. *Bepo*), u *Antuognio* (tal., ven. *Antonio*), u riječi *namieno* 'niti' (ven. *nemeno*, tal. *nemmeno*), a dolaze i takvi očiti hiperkorrektizmi kao *quonpito* (tj. /kwompito/), ven., tal. *compito* 'zadatak'-(X, 146):

3.3. U nenaglašenim, posebno protoničkim, vokalima sukobljuju se dvije suprotne tendencije: 1) otvaranje fonema /e/ i — u mnogo manjoj mjeri — fonema /o/ u /a/ (*PEDUCLU* > *padučo* 'uš', *NEPOTE* > *navudo* 'nećak, unuk' *PECCARE* > *pakà* '(sa)griješiti'; isto u kasnijim italijanizmima: *barita* < *berretta* 'kapa' i sl.; ven. *procazar* > *prakasà*, *propinqui* > *prakweynti* 'bliski rodaci' itd.); 2) zatvaranje istih fonema, u istom položaju, u /i, u/ (*VESTIRE* > *vistey* 'obučiti, oblačiti', *MEDIETA* > *mità* 'polovica'; u italijanizmima: *g'iluzeya* < *gelosia* 'ljubomora'; *POTERE* > *pudi* 'moći', *DORMIRE* > *durmey* 'spavati', *OLIVA* > *uleya* 'maslina', u italijanizmima: *Tuneina* < ven. *Tonina*, *cunfratièrnita* < tal. *confraternita* 'bratovština' itd.). Dvije su navedene tendencije međusobno suprotne, ali teže istom cilju: eliminaciji fonemâ srednjeg stupnja otvora odnosno redukciji sistema na tri krajnja vokala, /i, a, u/. Nije rijetkost da se obje tendencije nalaze u istoj riječi, najčešće bez vidljiva razloga: npr. tal. riječ *denuncia* 'prijava' javlja se, u istom tekstu, kao *dinonsia* i *danounsia* (VI, 74). Ta se koegzistencija javlja i u onomastičkim elementima: ništa nas ne može upozoriti da će se ojkonom *Segedin* pojaviti kao *Sagadein*, dok će riječ *zeppelin* glasiti *sipilein*. U korpusu dolazi mnoštvo takvih primjera.

3.4. Kako istroromanski konsonantski sistem ne poznaje foneme /š, ž/ ni /ts, dz/, nego su oba ta fonemska para stopljena s prvotnim /s, z/ u /s, z/ (talijanskim riječima *pesce*, *pozzo*, *mezzo* odgovaraju *piso* 'riba', *puso* 'zdenac', *myezo* 'polovica; sredina'; hrv. nadimak *Ružica* adaptiran je u Vodnjanu kao *Ròwzisa*, itd.), nalazimo /s, z/ i u posudenicama, iz njemačkoga (*zlai*, 'kočnica na seoskim kolima' < *Schleife*, *zmeir* 'kolomaz' < *Schmiere*, *masinegaver* 'mitraljez' < *Maschinengewehr* itd.) i hrvatskoga (*zliguveiša* 'šljivovica'⁴), s time da u određenim kontekstima, zbog fonotaktičnih ograničenja, može stajati samo /z/. Opisana zamjena nalazi se naravno i u onomastičkim elementima, pa tako čitamo *Vaniesia* za *Venezia*, već spomenuti oblik *Neise* za *Niš*, etnik *ciusuoto* odgovara venetskom *ciosoto*, tal. *chiogiotto* itd.

3.5. Na kraju, u vezi s krajnjim konsonantima, valja spomenuti da se strane fonemske skupine ujednostavnjuju (npr. /rf/ u /r/, u toponimu *Putandor* < *Pottendorf*; /rm/ u /r/ u riječi *stur* 'juriš', od njem. *Sturm*, XI, 147), a katkada se javlja i paragogičko /e/, kao npr. u već citiranom obliku *Neise* za *Niš*.

4. Prelazimo sada na analizu primjerâ.⁵ Kako smo rekli, najprije ćemo se zadržati na nadimcima, jer su brojniji i iz više razloga zanimljiviji od vlastitih imena i prezimena. Nadimci u našem korpusu vrlo su različiti, ali se mogu svesti na neke glavne tipove.

4.1 Deminutivi izvedeni najčešćim sufixima od raznih osnova:

-ito (ven. -eto, tal. -etto): *Cucalita* (*cucal* 'galeb'), *Spisiarito* (*spisier* 'ljekarnik'); u Pauletichevoj zbirci (odsada dalje: P) *Cucalito* 507, *Spisiarito* 1624;

-eyn (ven. -in, tal. -ino): *Mignulein* (*mignolo* 'mali prst'), *Simplein* (*simplo* 'jednostavan; budalast') (P: *Mignulein* 995, *Simplein* 1580);

-ulo (ven., tal. -olo): *Nareidula* (*nareida*, tal. *nerita* 'vrsta puža').

4.2 Mnogo su rjeđi augmentativi, premda su bar jednako podobni za nadimke kao deminutivi i hipokoristici; spomenut ćemo npr. ženski nadimak *Criticona* (*Sa Menaga Criticona*, XV, 170), koji je više pejorativno-karakterizirajući (usp. tal. *brontolone* 'gundalo', *imbrogliione* 'varalica', *testardone* 'tvrdoglavac' i sl.) nego augmentativan u pravom smislu.

4.3 Među nadimcima u našem korpusu dobro je zastupan i tip složenica glagol + objekt, tal. *portacenero*, hrv. srp. *pazikuća*. Nije na odmet podsjetiti da su upravo nadimci među najstarijima potvrđama za taj tip u kasnolatinskim tekstovima (*Ca-cafurfure*, *Cacalittere*, *Punginebula* itd.; v. Tekavčić 1980, III, § 1127.1), a u talijanskom i u drugim romanskim jezicima taj je tip složenica do danas živ i vrlo čest. Iz korpusa navodimo ove primjere: *Brouzafiero* (*bruzà* 'spaliti' + *fiero* 'željezo'), *Brouzabuschi* (*bruzà* 'idem' + *busco*, pl. -*chi* 'šuma'), *Cagaruche* (*cagà* 'srati' + *ruca*, pl. -*che* 'preslica'), *Macaciudi* (*macà* 'zabi(ja)ti' + *ciuodo*, pl. -*i* 'čavao'), *Pietabave* (*patà*, 1. lice pres. *pieto* 'lijepiti, udarati' + *bava* 'slina'), *Pietaluocio* (*patà* 'idem' + *uocio* 'oko'), *Zbalgia purtieri* (*zbalgià* 'promašiti, (po)griješiti' + *purtier* 'poljska vrata u plotu ili živici') itd. Svi se ti nadimci nalaze i u Pauletichevoj zbirci: *Brouza fiéro* (206), *Brouza buschi* (205), *Càga rouche* (293), *Màca ciuòdi* (857), *Pièta bàve* (1257), *Pièta l'uocio* (1260), *Zbàglia purtièri* (1845).

4.4 Dosta je čest i tip koji se sastoji od sintagmi (imenica + pridjev, imenica + dopuna): *Cuguia purgada* (*cuguia* 'puž' + *purgà* 'pročistiti (u med. smislu)'), *Scarpagranda* (*scarpa* 'cipela' + *granda* 'velika'; P 1512: *Scàrpa grànda*), *Pil su l'uvo* (*pil* 'dlaka' + *su l'uvo* 'u jajetu'), *Ri da la Sierbia* (*ri* 'kralj' + *da la Serbia* 'Srbije'; P 1402: *Ri dèla Sièrbia*), *Murcadeisi da turcio* (*murcadeisi* 'talog, ostatak' + *turcio*, tal. *torchio* 'preša'), a ponešto je različit tip *Tiesta pineini*, doslovno 'glava [i] nožice'; prema privatnom saopćenju autorâ Pellizzera, janjeća glava i nožice bile su posebna poslastica, pa ta sintagma znači nešto pozitivno, fino, 'bistra glava', a i Curto u jednoj svojoj pjesmi (IV, 245) prevodi 'cervello fino'.

4.5 Samo se po sebi razumije da u funkciji nadimaka dolaze i različiti apelativi: *Bagulein* (od *bàgolo* 'palica' ili od homonima *bàgolo* 'lijenčina', usp. *bagolar* 'skitati se', Mirković 1983, str. 221), *Furcula* (*fùrcula* 'vile, rašlje'), *Salata* ('salata'), *Sganfièrta* (P 1857: *Sgranfièrta*) (*sganfièrta* 'nanula') i mnogi drugi.

5. Nakon toga kratkoga pregleda građe i porijekla nadimaka ilustrirat ćemo sada njihove funkcije u tekstovima, i to u skeču G. Curta *Sà Lurenza vol dasanbràse* 'Gospa Lorenza traži rastavu braka', objavljenom u svesku XV pod zajedničkim naslovom *Quil malagnazo viazo da Tristi*, na str. 175–191. Kao u svim Curtovim kazališnim komadima i ovdje su protagonisti rovinjski pučani, koji govore svoj na-

rodski idiom i uvjereni su da svatko mora razumjeti taj njihov govor i znati sve ono o njihovu kraju što oni znadu. Stara pučanka Lorenza dolazi sucu (koji se zove jednostavno Piero) i jedva mu uspijeva objasniti zašto je došla, jer sudac ne razumije rovinjski a ona jedva da zna išta osim rovinjskoga. Kada Piero počinje čitati njezin spis i naziva je službeno *Lorenza Rocco fu Michele* 'Lorenza Rocco pokojnoga Michele', ona ga smjesta prekida i »ispravlja« da se njezin otac nije zvao *Michele* nego *Miciel* [a to je isto ime, samo u dijalektu], za što ona ima tisuću svjedoka, pa onda slijedi rafal nadimaka: *Durleigo*, *Pastanacia* (*pastanacia* 'pastrnak'), *Buldon*, *Purteicica* (njezina kuma; kako postoji i muški nadimak *Purteici*, ženski oblik *Purteicica* izgleda kao hrv. ženski rod, otprilike *Portička*, naravno adaptiran prema rovinjskom fonološkom sustavu). Nadimak *Pastanacia* dolazi i u Pauleticha (1216). Nakon svih tih nadimaka sudac gubi strpljivost i moli Lorenzu da mu ne niže *parole de confusion*, na što ova uvrijeđena protestira ističući da ona ne želi nikakvu zbrku nego mu samo želi pomoći jer u Rovinju se ljudi poznaju samo po nadimcima. Malo poslije i opet mu »pomaže« citirajući druge nadimke (*Paluza*, ven. i tal. *pelosa* 'dlakava', dakle 'Dlakavica'; *Scarpagrande*, koji smo već prije vidjeli itd.). Kad je Piero već pomislio da će se riješiti Lorenze, pomalja se kroz vrata jedna susjeda i pokazuje živo zanimanje za ishod Lorenzina braka: ni ne predstavivši se pita »kako stoji stvar«, tj. »jesu li ostali zajedno ili su se razišli«. Sudac je najprije pita tko je ona, a ona mu se onda »predstavlja«: ona se zove *Marioûsa la Broûzafiero*, njezin muž je *Vinsenzo Macaciuodi* a njegova su očuha zvali *El Rì da la Sierbia* itd. (XV, 183). Nikakvo čudo da sudac Piero pada u očaj i šapće sam sebi: *Un'altra de quele* 'Još jedna ovakva'.

I u drugim Curtovim kazališnim komadima nadimci imaju iste funkcije, pa ako oni u njegovim djelima i jesu dijelom svjesno sredstvo karakterizacije likova pučana, ipak ostaje činjenica da nadimci imaju i stvarnu važnost u životu toga svijeta. Bez toga, uostalom, ne bi ni bilo njihove upotrebe u književnim tekstovima.

6 Dodajmo na kraju, kao kuriozitet, da su nadimke nosile ne samo osobe nego i entiteti posve drukčijih kategorija: tako je npr. Austrija odnosno Austro-Ugarska Monarhija bila poznata kao *Dafouinta* (tal. *Defunta*) 'Pokojnica' (XV, 179), a carska austro-ugarska je himna bila nazvana *La Cagona* (*kagà* <CACARE, dakle otprilike 'Posranka') (VII, 176; XI, 151).

7 Vlastita imena pružaju manje zanimljiva materijala.

7.1 U tekstovima dolaze uobičajena imena: *Andria*, *Antuogn(i)o* (hipokor. *Tuoni*, u jednom slučaju i *Uoni*, odatle demin. *Tunein*, -a, a u drugim smo izvorima našli i dvostruki demin. *Tuninel*), *Anzolo* i *Anzulo*, a također i *Anzalo* (s tipično rovinjskim prijelazom sekvencije *-olo* u *-alo*, o čemu pišemo u Tekavčić, 1987) 'Angelo', *Biteina* (ven. *Betina*), *Bivignouða* (čemu u tal. odgovara *Benvenuta*), *Bonita* (u ustima Talijana) i *Bunita* (autohtoni oblik), *Carlito* (ven. *Carleto*), *Chico* ili, s hiperdifongacijom, *Cheico* (ven. *Checo*, tal. *Checco*, hipokor. od *Francesco*), *Cateina* (ven., tal. *Catina*), *Fiamita* (ime koje odgovara tal. *Fiammetta*, ali može biti i deminutiv od vrlo čestoga rovinjskog imena *Fiemia* (*Eufemia*), s opisanim otvaranjem protoničkoga /e/ u /a/), *Francesco*, *Francisco*, *Francile*, *Gàspara*, *Giulgio* (tal. *Giulio*, s venetskom zamjenom /y/ sa /ǰ/, usp. gore nadimak *Zbalgia purtieri*: *zbalgià*, tal. *sbagliare*), *Giuvani* (hipokor. *Giani* i *Nane*), *Giusiepe* (var. *Inziepo*, što je i ime sveca), *Latansia*, *Liteisia* (ven. i tal. *Letizia*; rovinjski oblik ilustrira čak tri fonetske pojave opisane u uvodu), *Lurenso*, -a (jedno od najčešćih imena, posebno u muškom rodu; ven. i tal. *Lorenzo*, -a), *Maria* ili *Mareia*, hipokor. *Marioûsa* (tal. *Mariuccia*), bez sumnje najraširenije žensko ime u Istri, *Mienago* (ven. *Menego*, *Menigo*, hipokor. od *Domenico*), ž.r. *Menaga*,⁶ *Niculuò* i *Nicuola* (dviije varijante, koje odgovaraju talijanskim oblicima *Niccolò* i *Nicola*), *Nunziata* (varijanta tog imena je vjerojatno *Lusiata*, s istovremenom disimilacijom prvoga nazala i ispadanjem

drugoga), *Piero* i, u rovinjskom obliku, *Pijro*, s hipokor. *Piarein* (tal. *Pierino*), *Ruza* (ven., tal. *Rosa*), *Stefano*, *Tomaso* i *Tumaso*, *Vinsenso* i (s disimilacijom) *Visenso*, *Zanito* (demin. od *Zani*, tal. *Gianni*, v. gore), *Zuorzo* (ven. *Zorzo*, tal. *Giorgio*).

7.2 Posebnu grupu čine imena svetaca: *Sant'Ana*, *Santa Barbara*, *San Cristufo*, *San Francisco* (*d'Asize*), već spomenuto ime *Sant' Inziepo*, pa *San Paulo*, *San Simon*, *San Tomaso*, *Sant'Ufiemia* (kao ime sveca samo u tom obliku; kao vlastito ime i *Fiemia*, v. prije) i druga.

7.3 Od prezimenâ spomenut ćemo *Binoussi*, rovinjski oblik prezimena koje u talijanskoj verziji glasi *Benussi* i često je u Rovinju; zatim *Culdoni* (deformacija prezimena slavnoga komediografa, kako proizlazi iz aluzije u XVI, 150; vjerojatno šaljiva motivacija imenicom *cul*, rovinj. *coul* 'stražnjica'), *Courto* (službeno *Curto*, u tekstu dolazi kao prezime svećenika imenom Girolamo Curto, autora rovinjske gramatike u XIX st., o kojemu v. Deanović 1954, str. 7), *Farara* (s obzirom na rovinjski prijelaz protoničkoga /e/ u /a/, vjerojatno se radi o doseljenicima iz Ferrare), *Garbanati*, *Maravia*, *Muscarda*, *Nasimbeni*, *Spongia* i *Sponza* (prvotno jedno te isto prezime), *Varatardi*, *Zuorzi* itd.

Strana, tj. u ovom slučaju neromanska prezimena rijetka su u korpusu: od hrvatskih dolazi već spomenuto *Ribarić*, zatim *Visković* (pisano *Viscuvich*, u spomenama G. Santina na davni predratni kinematograf u Rovinju), a vjerojatno i *Scoûpici* (rovinjskoga siromaha toga imena spominje Curto u jednoj svojoj crtici, XI, 149; vjerojatno hrv. *Skupić*). Možda pripada ovamo i *Purteici* (ž. rod *Purteici-ca*), što smo ga već upoznali. Od njemačkih prezimena našli smo samo dva: *Piteler* (kapelnik) i *Stierle* (don Giuvani Stierle, kapelan carskih lovaca, *Kaiserjäger*).

8 Treća i posljednja velika kategorija onomastičkih elemenata u suvremenim rovinjskim tekstovima jesu toponimi i ojkonimi. I njih možemo podijeliti na više podskupina.

8.1 Razumljivo je da će najbrojnija biti imena iz neposredne okoline Rovinja ili nazivi pojedinih dijelova samoga grada. Evo glavnih: *Bagnole* (školj), *Barbareiga* (venet. *Barbariga*, svjetionik nedaleko od Rovinja), *Brivone* (Brioni), *Santa Catareina* (otočić neposredno pred rovinjskom lukom), *Coul da Limo*, u Angelinija *Cul-di-Leme* (Radossi-Pauletich 1976-77, str. 338) (dno Limskog kanala), *Du' suriele* (dva školja), *Figarola* (takoder školj), *Lanamadapili*, ime jedne lokve (toponim koji se u tom obliku povlači od Devescovija (1894) preko Deanovičeva *Avviamenta* (1954), u kome je pretiskan dotični Devescovijev oblik (str. 77), sve do Santinova teksta u VII svesku naše antologije; pravilni oblik nije *Lanamadapili*, jer to nije složenica s riječju *anama* 'duša', nego *Lamadapili*, složenica od *lama* 'lokva', kakvih ima mnoštvo u istroromanskoj toponomastici, a takav oblik ima i Rosamani 1958, dok Angelini u maločas spomenutom izdanju bilježi *Lama da pil*), *Marbuoi* (uzvisina nad Rovinjem gdje je nekada prolazila pruga Rovinj — Kanfanar), *Muntravo* (top. koji se javlja i kao *Montauro*, a za koji Angelini kaže ovo: »Monteaureo: Montauro, volg. *Montrao*«; Radossi-Pauletich 1976-77, str. 340; u svakom slučaju toponim je od važnosti za očuvanje diftonga /aw/ u istarskom romanstvu), *Pulari* (otoci), *Purrier* (rovinjski oblik imena *Porer*, poznati svjetionik na krajnjem rtu Istre), *Ursiera* (ven. *Orsera*, hrv. *Vrsar*) itd. Brojni su toponimi složeni s imenicom *val* 'uvala' (tal. *valle*, s apokopom *val*): *Val da Lone*, *Val da Saleine*, *Valdibora* itd. Na dijelove Rovinja odnose se imena *Cuguliera* (po Pellizzeru (XIV, 130) 'ciottolaia', tj. 'šljunčara, šljunkovit teren'), *Greisia* (jedna od glavnih rovinjskih ulica), *Pian del Puso* (u Angeliniju *Pian-di-pozzo*, Radossi-Pauletich 1976-77, str. 360; dio grada koji je nastao zatrpavanjem kanala što je nekoć dijelio rovinjski otočić od kopna), *Santa Crus* (tal. *Santa Croce*), *Turita* (tal. *torretta* 'tornjić'; nekadašnji zatvor), *Zutalateina* i *Zutamoûr* (ven. *Sotolatina*, *Sotomuro*), dijelovi obale, i drugi.

8.2 U korpusu se naravno nalaze i imena stranih gradova, u prvom redu talijanskih, ali i drugih, a u zadnjim tekstovima (u svescima XV i XVI) javljaju se i jugoslavenski ojkonomi. Citiramo: *Bari*, *Barlita* (tal. Barletta), *Cioûsa* (tal. Chioggia), *Ruma* (Roma), *Spiessia* (La Spezia), *Tristi* (Trieste), *Vaniesia* (Venezia); zatim *Parèîgi* (tal. Parigi), *Vienna* (tal. Vienna), pa *Zagabria* (XV, 187) i *Zagrabia* (XVI, 145) i *Neîse*, koji smo već vidjeli.

8.3. Iz toponimâ koji dolaze u korpusu izdvaja se skupina onih koji su vezani za rat u prošlim vremenima, a naročito za deportaciju rovinjskog stanovništva za vrijeme I svjetskog rata (1915 – 1918), te uz jezičnu imaju i povijesnu vrijednost. O njima je pisala I. Cherin (v. bibliografiju). Od četiri toponima tri su njemačkoga porijekla, a jedan mađarskoga (već prije spomenuti *Sagadeîn* za *Segedin*, mađ. *Szeged*). Tri su njemačka toponima: *Laibinis* (Leibniz), u kojem nalazimo umetnuti vokal /i/, dolazi u jednom Pellizzerovu komadu gdje se opisuje vojna služba sredinom XIX vijeka (XII, 250); *Wagna* (ime logora kod Leibniza) javlja se četiri puta, uvijek u funkciji evokacije prošlosti i/ili s ironičkom konotacijom (kako ćemo začas pokazati); *Putandor*, napokon (koji smo već u uvodu naveli), adaptacija je njemačkoga *Pottendorf-Landegg* (drugi logor, 40-ak kilometara od Beča).

Da ilustriramo pragmatičke i tekstovne vrijednosti tih toponima, navodimo odlomke u kojima dolaze.

1) G. Santin (VII, 159) pripovijeda o svećeniku koji je bio s grupom Rovinjana deportiran u Wagnu, dok je Rovinj ostao pust:

A Wagna, fugiaschi, cula preima guiera mundiale, fimane, muriedi e vieci, cul saciarduote i gira. A Ruveigno [...] Baliva i surzi. Douto vudo. 'U Wagni, za vrijeme prvoga svjetskog rata, bili su bjegunci sa svećenikom, žene, djeca i starci. U Rovinju [...] plesali su miševi. Sve prazno.'

2) G. Curto, u jednoj svojoj crtici (XI, 147), opisuje kako neki mladi mornar bjesni protiv svoga starijeg kolege i cijeloga Rovinja:

Quil Gianarà d'ouin can da Sipilein giarmanico, ca nun uò bunbardà Ruveigno [...] ch'i nun uò fato stur batalgion [njem. Sturm Bataillon] zura sti piloughi vieci tavaradi da i lais [njem. Läuse 'uši'] da Wagna! 'Taj pasji sin od njemačkoga cepelina, koji nije bombardirao Rovinj [...] što nisu izveli juriš bataljonom na te stare stjenice izgrizene od ušiju iz Wagne!'

3) U jednom od zadnjih Curtovih komada prisustvujemo svadi dviju pučanki: »temperatura se penje«, pogrde eskaliraju, pa pred kraj scene jedna dovikuje drugoj (XV, 174)

Peî, peî... insieme cui tuoi praqueînti [v. § 3.3], ruzaguoto da Wagna... 'Fuj, fuj... ti i tvoja svojta, krnjago iz Wagne...'

4) Sva tri imena logorâ dolaze u ustima stare Lorenze, koju smo već upoznali. Kad je ono sudac, ne razumijući njezin rovinjski, moli da govori jasnije, ona uvrijeđena protestira, ujedno se i hvali da nije zatucana, pa kaže ovo (XV, 179):

i nu son nata geîri, i iè girà el mondo meî: i giro a Wagna, Putandor, Sagadeîn, e anche Tristi. E ricordetevi se volete son bona da favalare anche in sior! 'nisam rođena jučer, ja sam bila po svijetu: bila sam u Wagni, Pottendorfu, Segedinu, a i u Trstu. I zapamtite: ako hoćete, umijem vam govoriti i po gospodski!'⁸

Očita je ironija ako netko, u dokaz da je vidio svijeta, navodi mjesta kamo je bio deportiran, no to je u isti čas i vrlo ozbiljno i potresno svjedočanstvo o sudbini tih ljudi u ono davno doba.

9 Spomenuli smo u uvodu ovom radu da u studiranim tekstovima ima i takvih onomastičkih elemenata koji ne ulaze ni u jednu od dosada ogledanih kategorija.

Jednu skupinu tvore npr. imena pučkih pjesama: uz već upoznati nadimak *La Cagona* amo spadaju i nazivi pjesama *La Pasturiela* i *La Tabacheina* (to su zapravo prvotno radne imenice ž. roda 'pastirica' i 'radnica u tvornici duhana'; usp. potvrdu za ovo drugo: VII, 175), a zatim i *Dileina*, po Curtu (XII, 315) stara pučka pjesma koju još samo malo Rovinjana znade. Ta je pjesma poslužila autoru za igru riječi: u jednom društvu (loco cit.) predlaže se da se zapjeva, i to baš *Dileina*, i svi rado prihvaćaju, samo jedna umišljena strankinja neprekidno diže nos i »pljučka« po svemu rovinjskom, pa kad je drugi zadirkuju i pitaju slaže li se s time da se zapjeva *Dileina*, ona u svom stilu odvrća da, što se nje tiče, mogu pjevati ne samo *Delinu* nego i *Delonu*. Tu je prije svega zanimljiv venetski ekvivalent rovinjskoga *Dileina* (usp. rov. *Biteina* — ven. *Betina*), a zatim i igra riječi, tj. augmentativ na *-ona* prema obliku na *-ina* shvaćenom kao deminutiv.

Drugu posebnu skupinu tvore imena brodova, ribarskih brodica, što je posve razumljivo u luci kao što je Rovinj. Nalazimo tipična pomorska imena kao *Cucal* (*cucal*, ven. *cocal* 'galeb') ili *Lansardo* (*lansardo* 'lokarda, škombar'), a vrlo je zabavno upoznati kako je, u davna vremena (sedamdesetih godina XIX st.), u Rovinju došlo do prepirke i tučnjave zbog suparništva dvaju ribara i njihovih posada o tom čiji je brod bolji i ljepši, a ti su se brodovi zvali — ironijom sudbine, rekli bismo — *Amicizia* ('Priateljstvo') i *Concordia* ('Sloga')! To nam pripovijeda G. Pellizzer (XIV, 113–117).

10 Vidjeli smo, evo, da svi onomastički elementi u našim tekstovima imaju svoju funkciju: nadimci i vlastita imena opisuju i evociraju osobe, toponimi i ojkonomi su sastavni dio opisa kraja, a neki imaju i povijesnu važnost. Svi ti elementi u isto vrijeme dokazuju i umješnost rovinjskih autora u njihovoj upotrebi u književnim tekstovima. Na kraju, neće biti na odmet usporediti onomastičke elemente dviju glavnih aloglotskih komponenata, njemačke i hrvatske: dok je prva skoro isključivo vezana za rat i za Austriju odnosno Austro-Ugarsku, pa pripada prošlosti, druga je u novijim tekstovima sve prisutnija i dobiva na važnosti, a to ukazuje na zbližavanje i prožimanje dviju vjekovnih etničkih, jezičnih i kulturnih skupina na tlu Istre.

Navedena djela:

A. Analizirani tekstovi u antologiji »Istria Nobilissima« (v. B):

a) Giusto Curto:

Zi muorta Sa Batalita (VI, 63–78); *El spuzaleisio in furno da Sa Mareia furniera* (X, 129–158); *Meinguele* [sic; = *Meingule*] *ingrumade* (XI, 143–152); *El bateizo* (XII, 263–318); *Quil malagnazo viazo da Tristi* (XV, 153–191); *Meile nuò pioùn meile* (XVI, 131–158);

b) Giovanni Pellizzer:

El spacio de Sa Bunita (III, 199–215); *Che! fa carta in veita, moro in sufeita* (XII, 239–261); *Stuorie da pascaduri da cuntaghe ai nevi* (XIV, 111–138);

c) Giovanni i Antonio Pellizzer:

Sango nusento (VII, 214–225);

d) Giovanni Santin:

Leggende e novelle antiche (VII, 151–201).

B. Ostali naslovi:

Cherin 1971: I. Cherin, *Testimonianze di Rovignesi sfollati a Wagner (1915–1918)*, »Atti del Centro di Ricerche Storiche di Rovigno« (ACRSR) II, str. 347–378

Cherin 1977–78: I. Cherin, *L'esodo degli abitanti di Rovigno nel periodo di guerra 1915–1918, Testimonianze di Rovignesi sfollati a Pottendorf-Landegg*, ACRSR VIII, str. 367–390

- Deanović 1954: M. Deanović, *Avviamento allo studio del dialetto di Rovigno d'Istria*, Zagreb 1954
- Devescovi 1894: R. Devescovi, *Vita rovinense, bozzetti in vernacolo*, Rovinj 1894
- »Istria Nobilissima«: *Antologia delle opere premiate ai Concorsi d'arte e di cultura Istria Nobilissima*, Trst: *I Concorso* itd. (vol. I) 1968 — *XVIII Concorso* (vol. XVIII) 1985
- Mirković 1983: A. Mirković, *Trecento soprannomi di Valle*, »Istria Nobilissima« XVI (1983), str. 215–257
- Pauletich 1971: A. Pauletich, *I soprannomi di Rovigno d'Istria*, »Istria Nobilissima« IV (1971), str. 173–224
- Radossi-Pauletich 1976–77: G. Radossi — A. Pauletich, *Repertorio alfabetico delle Cronache di Rovigno di Antonio Angelini*, ACRSR VII (1976–77), str. 205–424
- Rohlf 1966: G. Rohlf, *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti: Fonetica*, Torino 1966
- Rosamani 1958: E. Rosamani, *Vocabolario giuliano*, Bologna 1958
- Schürr 1970: F. Schürr, *La diphtongaison romane*, Tübinger Beiträge zur Linguistik 5, Tübingen 1970
- Tekavčić 1970a: P. Tekavčić, *Iz povijesti istroromanskih govora*, »Filologija« 6 (1970), str. 283–299
- Tekavčić 1970b: P. Tekavčić, *Sulla molteplicità dei riflessi delle vocali latine nei dialetti istroromanzi*, »Revue Roumaine de Linguistique« XV (1970), str. 223–240
- Tekavčić 1972–73: P. Tekavčić, *Il comune e lo specifico nel dominio istroromanzo*, »Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia« (SRAZ) 33–36 (1972–73), str. 639–678
- Tekavčić 1973–74: P. Tekavčić, *Lingvistički aspekti vodnjanskih nadimaka*, »Onomastica Jugoslavica« 3–4 (1973–74), str. 161–177
- Tekavčić 1976: P. Tekavčić, *Sul vocalismo neolatino autoctono nelle coste orientali dell'Adriatico*, »Bollettino dell'Atlante Linguistico Mediterraneo« 13–15 (1971–73), Firenze 1976, str. 57–92
- Tekavčić 1977: P. Tekavčić, *Problemi teorici e metodologici nella ricostruzione dell'istroromanzo*, SRAZ 43 (1977), str. 35–54
- Tekavčić 1979: P. Tekavčić, *Il posto dell'istroromanzo nella Romania Circumadriatica*, SRAZ XXIV (1979), str. 21–46
- Tekavčić 1980: P. Tekavčić, *Grammatica storica dell'italiano: I Fonematica, II Morfosintassi, III Lessico*, Bologna 1980
- Tekavčić 1982a: P. Tekavčić, *L'importanza e l'interesse degli studi istroromanzi per la linguistica neolatina e generale*, »Revue de Linguistique Romane« (RLiR) 46 (1982), str. 271–298
- Tekavčić 1982b: P. Tekavčić, *Le due sponde dell'Adriatico nei due millenni di storia linguistica romana*, »Abruzzo«, Rivista dell'Istituto di Studi Abruzzesi, XX (1982), str. 41–60
- Tekavčić 1983a: P. Tekavčić, *Problemi di grafia e di trascrizione nei testi istroromanzi*, Radovi Pedagoškog fakulteta u Rijeci OOUR nastavne djelatnosti Pula, br. 4 (1983), str. 135–149
- Tekavčić 1983b: P. Tekavčić, *Osservazioni sulla lingua dei testi istroromanzi contemporanei*, u: *Linguistica e Dialettologia Veneta*, Studi offerti a Manlio Cortelazzo dai colleghi stranieri, Tübingen 1983, str. 101–111
- Tekavčić 1985: P. Tekavčić, *Problemi, esperienze, prospettive nelle ricerche di linguistica istroromanza*, u: *Homenaje a Alvaro Galmés de Fuentes I*, Madrid — Oviedo 1985, str. 299–315
- Tekavčić, 1987 P. Tekavčić, *Le convergenze e le divergenze fonetiche nell'istroromanzo (soprattutto rovinense) ed i loro riflessi nei testi*, RLiR 51 (1987), str. 331-350.
- Ursini 1983: F. Ursini, *I dittonghi discendenti« nell'istrioto di Rovigno: un problema fonetico*, u: *Scritti linguistici in onore di Giovan Battista Pellegrini*, Pisa [1983], sv. II, str. 1217–1225.

¹ U istroromanskoj je lingvistici odavno poznato da rovinjski silazni diftonzi /ey, ow/ nisu jednaki onima u drugom najpoznatijem dijalektu, vodnjanskom. Dok su u ovom drugom govoru diftonzi posve jasni, a vokalski element najčešće otvoren (/ey, ow/), rovinjski diftonzi teže monoftongaciji (u /e, o/) ili su već monoftongirani. Taj njihov poseban artikulacijski karakter spominje M. Deanović (1954, str. 12), a nedavno je pitanju njihove interpretacije posvećen i rad Ursini 1983. Vrijedno je dodati da P. Scheuermeier, anketar za lingvistički atlas Italije i južne Švicarske (poznat pod kraticom AIS), nije uopće transkribirao te diftonge.

² Za strukturalno tumačenje silazne diftongacije i s njom povezanih pojava u istroromanskom v. naše radove: Tekavčić 1970a, str. 286–293; 1970b; 1972–73, str. 641–643; 1976, str. 61–66; 1977, str. 41–47; 1979, str. 22–24; 1982a, str. 278–281 i 284–285; 1982b, str. 49–54; 1985, str. 302–304.

³ O tim smo problemima pisali u Tekavčić 1983a; v. i Tekavčić 1983b, str. 102–103.

⁴ U adaptaciji hrv. riječi *šljivovica* u rovinjsko *zliguveisa* opažamo cio niz pojava uvjetovanih fonetskim razvojem i fonotaktičkim ograničenjima, pa će biti korisno i zanimljivo sve ih pregledno navesti:

a) zamjena našega /š/ rovinjskim sibilantom, i to zvučnim, jer pred sonantima /l m n r/ može stajati samo /z/;

b) zamjena hrv. srp. /I/ rovinjskim /l/, jer rovinjski i ostali istrorom. govori ne poznaju /I/ u autohtonom leksiku, pa prema tome ni grupu /zI/;

c) disimilacija drugoga /v/ u /g/, ili ispadanje /v/ pa zatrpavanje hijata pomoću /g/ (usp. *pagoura* prema tal. *paura* 'strah'; u tal. *ugola* 'resica', *nugolo* 'jato', od lat. UVULA, NUBILU);

d) zatvaranje protoničkoga /o/ u /u/;

e) diftong /ey/ kao rovinjska hiperkarakterizacija za naše /i/;

f) zamjena našega /ts/ rovinjskim /s/.

⁵ Primjere iz izvora citiramo u izvornoj grafiji, dok u uvodnom (fonetskom) dijelu transkribiramo prema vlastitoj grafiji (u njoj *k*, *g* transkribiraju bezvučni i zvučni velarni okluziv; *č*, *ǰ* bezv. i zv. palatalni okluziv (afrikatu); *š*, *ž* bezv. i zv. palatalni frikativ; *s*, *z* bezv. i zv. sibilantni frikativ). Što se tiče grafije rovinjskih autora, treba istaći nedosljednost naročito u transkripciji silaznih diftonga: G. Santin bilježi ih redovito kao *ei*, *ou*, ostali autori kao *ei*, *ou* (da bi cirkumfleksom istakli njihov posebni karakter o kome v. bilj. 1), a u krajnjem položaju svi autori nerijetko pišu *ei*, *ou*. Razlika ima i u bilježenju akcenata, no to nema praktične važnosti. Za te probleme v. naše radove navedene u bilj. 3.

U primjerima iz antologije »*Istria Nobilissima*« rimski broj označava svezak, arapski stranicu.

⁶ U Curtovu skeču u VI svesku muški se rod javlja dosljedno u obliku *Mienago*, ženski rod naprotiv glasi *Menaga*. Muški rod s diftongom daje i Pauletich 1971. U toj alternaciji prepoznajemo odmah shemu poznate talijanske (i uopće romanske) metafonijske diftongacije fonema /e, o/ (v. za Italiju Rohlfs 1966, naročito §§ 101 i 123; za Romaniju uopće v. Schürr 1970). No u cijelom nama poznatom istroromanskom korpusu to je potpuno izoliran slučaj: u rovinjskom, naime, muškom rodu *fuorto* 'jak' (<FORTE), *biel* 'lijep' (<BELLU) itd. odgovara ženski rod *fuorta*, *biela*, ne **forta*, **bella*, a i oblici imenâ pokazuju diftonge u oba roda: *Miciel* (XV, 178) i *Miciela* (XV, 155), *Valierio* (XV, 185) i *Valeria* (XVI, 148), zatim *Uliemia*, *Insabieta* (var. imena *Elisabetta*) itd. Zasada ne možemo o tom pitanju kazati više.

⁷ Prema onome što čitamo u Angelinijevim rovinjskim kronikama (Radossi-Pauletich 1976–77, str. 405), prvotni oblik tih prezimena bio je *Sponza* (potvrđen g. 1361); kasnije, kad se broj nosilaca toga prezimena znatno povećao, građanske su obitelji, želeći izbjeći smetnje prilikom općinskih izbora, uzele oblik *Spongia*. Zajedničko se porijeklo vidi i po tome što obje skupine obitelji imaju isti grb.

Zanimljivo je da se razlika prezimenâ *Sponza* i *Spongia* podudara s fonetskim razvojem, jer je u istroromanskom i inače autohtoni (pučki) refleks grupâ /gy/ i /dy/ fonem /z/, a tzv. »učeni« refleks je /ǰ/. V. o tom naš rad Tekavčić, 1987.

⁸ U ovom primjeru prepoznajemo elemente triju idioma odnosno kodova: prvi je dio (do *Tristi*) u lokalnom, rovinjskom govoru; u drugom se dijelu miješa venetski govorni dijalekt Istre (npr. *ricordete* mj. *ricordate*, ven. *recordè*) i standardni talijanski jezik (*volete*, u venet-skom *volè*, u rovinjskom bi bilo *vuli*), a ima i italijanizacijâ rovinjskih riječi, kao npr. *favalare* (rov. *favalà* 'govoriti').

Pavao Tekavčić

Gli elementi onomastici nelle letteratura rovinnese odierna

Riassunto

Il presente contributo fa parte del progetto di studio dell'idioma della letteratura regionale rovinnese (testi pubblicati nell'Antologia delle opere premiate ai Concorsi d'arte e di cultura Istria Nobilissima) e fa seguito a diversi studi anteriori. Dopo una succinta rassegna delle principali caratteristiche fonetiche del rovinnese si studiano i soprannomi, i nomi propri, i cognomi ed i toponimi, nonché certe categorie minori (nomi di canzoni popolari, di imbarcazioni, di santi). I soprannomi presentano i soliti tipi e servono a caratterizzare e ad evocare; i nomi propri offrono poco materiale interessante (notevole, comunque, la coesistenza di *Ménago* e *Menaga*, che sembra rispecchiare un'antica metafora); fra i cognomi prevalgono quelli romanzi, ma ci sono pure cognomi slavi (croati) e tedeschi; i toponimi, infine, si riferiscono per lo più all'area cittadina e ai dintorni, ma ci sono anche, naturalmente, i nomi delle grandi città italiane e straniere. Certi toponimi hanno il valore di una testimonianza storica. Il confronto degli elementi onomastici tedeschi e croati rivela che i primi sono tutti legati al passato e pertanto in via di sparizione, mentre i secondi sono in aumento, in accordo con l'avvicinamento sempre più intenso delle componenti romanza e slava in Istria.